

The Cult of the Mother of God in Byzantium: Texts and Images, vol. editat de Leslie Brubaker și Mary B. Cunningham, New York, Routledge, 2016, 307 p.

În ultimii ani au apărut diferite studii pe tema cultului Mariei, monografii, lucrări la diferite conferințe, colecții de eseuri, expoziții de obiecte în ideea de a contura mai bine imaginea, rolul pe care îl ocupă Fecioara în credința creștină, și nu numai. În continuare, vom încerca să explicăm cultul Fecioarei Maria în perioada bizantină prin analiza eseurilor din volumul cu aceeași tematică *The Cult of the Mother of God in Byzantium: Texts and Images*, editat de Leslie Brubaker și Mary B. Cunningham. Oare aceste noi cercetări ne relevă mai multe informații și ne fac să înțelegem mai bine ce statut a ocupat Maria în Bizanț? Vom avea o altă perspectivă asupra acestui cult?

Cine a fost acest personaj fascinant, despre care Biblia nu ne oferă multe informații și cum a influențat credința, mai ales cea creștină putem afla din surse istorico-arheologice și religioase. Interpretarea numelui „Maria” (forma gr.-lat. a ebr. Miriam „vizionara”, „doamna/stăpâna”), mama lui Iisus, a trezit interesul istoricilor și teologilor¹. Interesant este faptul că în Biblie nu apare menționată ca și „Fecioara Maria” sau „Maica Domnului”, ci ca Mama lui Iisus, originară din Nazaret, aparținând tribului lui Levi. Numele părinților ei sunt cunoscuți din Evanghelia apocrifă a lui Iacob, ea fiind fiica lui Ioachim din tribul lui Iuda și a Anei din tribul lui Levi, care ajunseseră la o vârstă înaintată fără să aibă copii. Printr-o minune, o vor avea pe Maria, pe care la vârsta de 3 ani o vor lăsa la Templul din Ierusalim². Ea face un legământ de castitate, dar se va căsători cu mai în vârstă Iosif și va avea o zămislire miraculoasă, născând pruncul Iisus. Maria este foarte puțin prezentă în timpul vieții publice a lui Iisus, apar câteva mențiuni, ca de exemplu la nunta din Caanan. Este prezentă și se scrie despre suferința ei când este răstignit fiul ei. Însă, nu este menționată la Învierea Domnului, puține date apar despre ea la coborârea Sfântului Duh asupra Apostolilor, apoi nu se mai vorbește deloc despre ea. Biserica, ulterior, îi va aduce slavă prin sublinierea naturii ei divine după ridicarea la cer a trupului

¹Martin Bocian, *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 277.

²R. P. Nettelhorst, *Cele mai fascinante personaje din Biblie*, București, Editura Rao, 2008, p. 143.

ei și încoronarea ei alături de fiul ei, în cer³. Despre viața ei nu au rămas multe scrieri, dar cele mai numeroase sunt cele apocrife și scurte relatări în Noul Testament. Însă, cea mai bogată sursă în informație rămâne Protoevanghelia lui Iacob, din a doua jumătate a secolului II, despre viața ei de la naștere și până l-a născut pe Iisus.

Apoi, prima menționare mariologică este cea făcută în secolul II de Iustin, care pornind de la Întâia Carte a lui Moise, realizează printr-o antiteză cu Eva, bunătatea, ascultarea, credința Mariei, determinând o primă adorare. Pe de altă parte, interesant este faptul că Maryam „cea temătoare de Dumnezeu” este menționată nominal în Coran, în Islam fiind una dintre cele mai bune 4 femei care au trăit și prima dintre femeile care au ajuns în Paradis. Cu toate acestea, tradiția islamică nu îi recunoaște natura divină⁴. Cea mai importantă acțiune în conturarea dogmei mariologice este cea de la Conciliul din Efes din 431, unde s-a stabilit că Maria, „în virtutea uniunii celor două naturi în unica Persoană a fiului său, trebuie venerată ca Maica Domnului”, adică Theotokos. După acest conciliu, cultul marian va fi definitivat în liturghii, artă, arhitectură, imnografie⁵. Învățătura creștinilor orientali asupra Madonei, cuprinde 3 ipostaze ale Mariei: mireasă, Mamă și fecioară⁶. Despre moartea Mariei nu avem surse, iar ceea ce știm provine din tradiția veche. Sărbătoarea bizantină Adormirea Maicii Domnului, corespunde în biserica catolică - Înălțării, din 15 august. Mai multe biserici latine dedicate Madonei prezintă în reprezentările iconografice Adormirea asemeni Înălțării, și anume în ambele variante, Maica Domnului este înfățișată stând culcată și înconjurată de Apostoli și Iisus, care este prezent (dar nevizibil) și având în mână sufletul Mariei-drept dovadă a primirii ei în Împărăția divină. Așadar, la 15 august, în liturghia bizantină se sărbătorește „Maica celor vii”, se „sfințește Cel Viu” și „se prefigurează adormirea noastră”. Imnul Acatist, „monument al literaturii bizantine”, este probabil cel mai frumos imn și cea mai frumoasă rugăciune închinată Maicii Domnului, de o importanță mare, dat fiind faptul că se rostește în picioare. Apare menționat în 626, dar se pare că a fost scris cu un secol înainte. Imnul are 24 de strofe, care celebrează misterul întrupării și preamărește frumusețea și natura aparte a Maicii Domnului, Mireasă și Fecioară⁷.

După cum aminteam, în ultimii ani au apărut volume care reunesc lucrări de cercetare pe teme cultului Maicii Domnului,

---

3 Fernand Comte, *Marile figuri ale Bibliei*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 153.

4 Martin Bocian, *op.cit.*, pp. 278-279.

5 Michelina Tenace, *Creștinismul Bizantin*, Chișinău, Editura Cartier istoric, 2005, pp. 135-136.

6 *Ibidem*, p. 141.

7 *Ibidem*, pp.149-152.

volumul *The Cult of the Mother of God in Byzantium: Texts and Images*, editat de Leslie Brubaker și Mary B. Cunningham, se înscrie printre cele mai recente. Cartea are la bază cercetări anterioare, unele publicate și separat, și își propune să aducă completări și elemente interesante temei bizantine, prin anumite întrebări tematice centrale ideii de adorare dedicate Maicii Domnului. O cunoaștem drept Mama lui Iisus, dar dacă privim atent detaliile dezvăluite de autorii acestui volum, vom observa că această persoană este mai mult de atât. Stă la baza relației om-Dumnezeu, și ne ajută să răspunde la multe întrebări din sfera religioasă creștină. O parte din răspunsuri ne vin din originea și semnificația imaginilor religioase bizantine, din cultul relicvelor, din credințele populare, chiar și din însuși creștinismul catolic și cel ortodox. Volumul a fost publicat prima dată în 2011 de Ashgate Publishing (prezenta ediție fiind din 2016) și este alcătuit din 16 studii împărțite pe trei secțiuni, la care se adaugă o introducere și concluzii. De asemenea, conține și câteva ilustrații color reprezentative cu Fecioara, care dau contur textelor expuse.

Din introducere aflăm foarte multe detalii despre subiectele dezbătute în studiile volumului, și anume că în ultimii ani, a crescut interesul pentru cultul Fecioarei, mai ales pentru perioada antichității târzii și bizantine. Un punct important, de la care au pornit numeroase discuții și întrebări a fost expoziția de icoane a Maicii Domnului la Muzeul Benaki în Atena (2000), care a fost însoțită de un catalog editat de Maria Vassilaki, cu scurte texte despre obiectele expuse; a fost scos și un volum al conferinței care reunea istorici ai artei și istorici. În ceea ce privește scrierile, baza a fost pusă de Nicholas Constanas cu *Waving the body of God* (1995) care deschidea orizonturile spre studierea imaginarului, a limbii și omiliilor dedicate Mariei; cea de a doua analiză, tot în această direcție, este studiul lui Brian Daley cu o serie de traduceri și comentarii despre omiliile dedicate Mariei din perioada de început bizantină; este o foarte bună sursă documentară⁸. O altă temă abordată în acest volum, dar și de interes general este cea a lui Theotokos (Născătoarea de Dumnezeu) care apare în legătură cu studiile bizantine de natură istorică, istoria artei sau liturgică.

Întrebări ce derivă din curiozitatea cercetătorilor, dar și a cititorilor, sunt puse în introducere: de ce acest subiect este la mare căutare? Ce anume trezește curiozitatea și indemnul la cercetare? Lucrările reunite în acest volum răspund acestui subiect? Cultul Fecioarei este un subiect vast, care are granițele încă deschise și pentru care se utilizează o diversitate de surse, de la icoane și relicve, la texte religioase canonice și apocrife. În volum editorii specifică faptul că există goluri în ceea ce privește sursele și informațiile, adică

---

8 *The Cult of the Mother of God in Byzantium*, New York, Routledge, 2016, p. 1.

din secolul II, de la Protoevanghelia lui Iacob și Imnul Acatist până în secolele IV-V când, atenția cade asupra altor mărturii și se poate construi o imagine veridică. Tocmai acel gol documentar de aproape trei secole a permis apariția unor povestiri apocrife despre Fecioară⁹.

Primul studiu din volum este scris de Rina Avner și se referă la Theotokos la Kathisma și la primele sărbători marianice. Cercetarea a pornit de la descoperirile arheologice din situl creștin de la Kathisma, o localitate situată pe drumul de la Ierusalim la Bethleem, unde dovezile istorice au alimentat venerarea Mariei Theotokos. Autoarea a demonstrat și cum acest loc sfânt a influențat și a dus la definirea sărbătorilor și a credinței în Fecioară. Primele sărbătoriri au fost în legătură cu Theotokos (fără Iisus) și data originară a fost 15 august¹⁰.

Următoarea lucrare îi aparține lui Derek Krueger și are ca temă centrală Maica Domnului ocrotitoare în secolul VII, apelând la suportul antropologic, oferit de lucrările lui John Moschos - *Spiritual Meadow* și ale lui Antony of Choziba - *Miracles of the Theotokos at the Monastery of Choziba* și *Life of Mary of Egypt*. În aceste scrieri, Fecioara este văzută simbolic ca un liant între sacru și profan¹¹. Așadar, Maria este un fel de gardian între cele două universuri, între puritate și păcat, și asemeni imnului ei, această barieră penetrabilă divide, dar și unește divinitatea și omenirea, pe creator și creația lui. Totodată sunt analizate corpul, hainele, imaginea Mariei în arta de început a perioadei bizantine, cu precădere din secolele VI-VII. Descrierile imaginilor sunt în marea lor majoritate legate de „natura lui Christos”. Astfel, maternitatea Fecioarei în artă, în perioada pre-iconoclastă s-a concentrat pe demonstrarea naturii umane a lui Iisus, după cum cultul marianic, dezvoltat în perioada post-iconoclastă a pus accentul pe persoana ei, pe stările ei interioare, pe emoții și sentimente¹².

Cea de-a doua secțiune a volumului cuprinde 4 eseuri pe tema largă a epitetelor și tipologiei Theotokos. Astfel, Margaret Baker explică, în context creștin, de ce Maica Domnului înseamnă Mama celei de-a doua persoane din Sfânta Treime, deci a lui Hristos, căreia îi este atribuită adesea puterea Înțelepciunii. Autoarea trece în revistă mai multe epitețe asociate cu numele Mariei, în imaginarul religios, mai ales în textele ce-i sunt dedicate, precum Imnul Acatist, canonul Acatist și Protoevanghelia lui Iacob, precum și în tradiția iudaică și în câteva mențiuni epigrafice¹³. Ulterior, Leena Mari Peltomaa și-a

---

9 *Ibidem*, pp. 3-4.

10 *Ibidem*, pp. 9; 29.

11 *Ibidem*, p. 31.

12 *Ibidem*, p. 51.

13 *Ibidem*, pp. 92-108.

concentrat atenția asupra imnului acatist, creație a secolului V, important pentru credința creștină deși nu i se cunoaște autorul¹⁴.

Au mai fost analizate, de către N. Smelova, imnurile siriace melkite închinare Maicii Domnului, din secolele IX-XI, traduceri din limba greacă. Autoarea concluzionează că aceste imnuri pot ilustra trei tipuri diferite ale pătrunderii imnografiei bizantine în comunitățile creștine din Siria; câteodată, traducătorii au propus propriile interpretări, alterând semnificația inițială a textelor¹⁵.

Cea de-a treia secțiune a volumului încearcă să facă lumină în acest cult prin studierea slujbelor din secolele VIII-IX, a rugăciunilor, a pietății și a evlaviei pentru Maica Domnului. În această direcție, Andrew Louth a studiat legătura dintre Maica Domnului și Ioan din Damasc, văzută ca liant între omenire și Dumnezeu. Autorul s-a folosit de opera lui Ioan din Damasc, pentru a desprinde elaborarea sa doctrinală, în formă narativă¹⁶. Rămânând în sfera scrierilor apocrife, următorul studiu, semnat de Mary B. Cunningham, este despre literatura omiletică dedicată Maicii Domnului. Autoarea a ajuns la concluzia că Protoevanghelia lui Iacob a fost baza de la care s-a dezvoltat în secolul VIII literatura omiletică despre Maica Domnului.

Așadar volumul *The Cult of the Mother of God in Byzantium: Texts and Images* reunește texte complexe, mai ales cu încărcătură istorică și teologică, care demonstrează profunzimea subiectului și posibilitățile de aprofundare în viitor.

---

14 *Ibidem*, pp. 115-116.

15 *Ibidem*, pp. 122-131.

16 *Ibidem*, p. 156-160.